

УДК 338.1:658.36

О. С. Наконечна,

к. е. н., доцент кафедри фінансів та кредиту, Міжнародний університет фінансів

МЕТОДИЧНІ ПІДХОДИ ДО ОЦІНЮВАННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ СТІЙКОСТІ ПРОМИСЛОВИХ ПІДПРИЄМСТВ

O. Nakonechna,

PhD of Economics, assistant of professor of the Finance and Credit Department, International University of Finance

METHODOLOGICAL APPROACHES TO THE EVALUATION OF INDUSTRIAL ENTERPRISES ECONOMIC SUSTAINABILITY

У статті на основі опрацювання теоретичних та методичних базисів теорій інвестування щодо забезпечення високого рівня економічної стійкості підприємств виявлено відсутність чіткого підходу до їх градації та оцінювання. Результати наукового аналізу вказали на необхідність їх класифікації з позиції часового проміжку, періоду збереження вихідного рівня стійкості та з урахування всіх сфер діяльності підприємств. Враховуючи проблематику даного дослідження обгрунтовані методи визначення потреби у структуруванні видів економічної стійкості підприємств та доповнення інструментарію їх оцінки з метою нейтралізації внутрішніх та зовнішніх загроз, підвищення ліквідності, платоспроможності, фінансової стійкості та рентабельності виробничо-економічних систем. Запропоновано удосконалення методичного підходу до оцінювання економічної стійкості підприємств, який на відміну від існуючих включає комплекс співвідносних та інтеграційних показників фінансової, виробничої, кадрової, маркетингової та інвестиційної стійкості, що дозволяє створювати цілісну систему аналізу, яка базується на експрес-діагностиці включно з методами фундаментального аналізу та методі експертних оцінок для обгрунтування критичних значень показників економічної стабільності. Результати апробації визначеного підходу довели актуальність проблеми порушення стійкості економічного розвитку промислових підприємств.

In the article on the basis of theoretical and methodological bases of investment theories study to ensure a high level of economic sustainability is revealed a lack of clear approach to their grading and evaluation. The results of scientific analysis highlighted the need for classification taking into account the timeframe, retention period of the sustainability initial level and considering all areas of enterprises' activity. Taking into account the problems of this study is reasoned the methods for determining the need for structuring of enterprises' economic sustainability and supplement their assessment tools to neutralize internal and external threats, increase liquidity, solvency, financial stability and profitability of industrial and economic systems. Is proposed the improvements of methodical approach to the evaluation of economic sustainability, which is in contrast to the existing includes complex of correlative and integration parameters of financial, production, human resources, marketing and investment sustainability, allowing to create a complete analysis system based on rapid diagnostic techniques including fundamental analysis method and expert evaluations to justify the critical values of economic sustainability. The results of defined approach approbation had proven the urgency of the problem of sustainability infringement of the industry enterprise's economic development.

Ключові слова: економічна стійкість, стійкий розвиток, фінансова стійкість, кадрова стійкість, маркетингова стійкість, інвестиційна стійкість, експрес діагностика, фундаментальна діагностика.

Key words: economic sustainability, sustainable development, financial sustainability, staffing sustainability, marketing sustainability, investment sustainability, rapid diagnosis, fundamental diagnostics.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

Здатність підприємств протистояти негативному впливу зовнішнього середовища, забезпечувати стійкий розвиток за рахунок оптимального освоєння фінансових та виробничих ресурсів є запорукою ефективного функціонування суб'єктів господарювання і високого рівня їх економічної стійкості. У процесі прийняття управлінських рішень з питань підтримки оптимального рівня економічної стійкості підприємств перед керівництвом та власниками постає необхідність в оперуванні

результатами про ступінь платоспроможності, фінансової стійкості, ділової активності та прибутковості їх діяльності. У світлі таких потреб актуальним постає питання щодо удосконалення методичних підходів оцінювання економічної стійкості підприємств.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Дослідженням методів оцінки економічної стійкості підприємств приділяли увагу такі вчені, як: Ареф'єва О.В.,

Абрютина М.С., Анохін С.Н., Брянцева І.В., Грачова А.В., Гіляровська Л.Т., Гончарова А.Г., Городинський Д.М., Гринькова В.М., Іванов В.Л., Єзерська С.Г., Зайцев О.Н., Неживенко Е.А., Пергамент М.Д., Поліщук О.А., Полозова А.Н., Пястолов С.М., Соченко В.М., Стоянови Е.А. і Е.С., Хорев А.І., Фролова Н.В., Шандова Н.В.

МЕТА СТАТТІ

Метою даної статті є удосконалення науково-методичних підходів щодо оцінювання рівня економічної стійкості суб'єктів господарювання в процесі їх функціонування.

ВИКЛАДЕННЯ МАТЕРІАЛУ

Сучасні реалії розвитку економіки країни вимагають від суб'єктів господарювання розробки дієвих механізмів управління фінансово-господарською діяльністю, які б забезпечували їх ефективний та довгостроковий розвиток шляхом забезпечення належного рівня економічної стійкості підприємств. Взагалі в економічній літературі наводяться різні підходи до трактування економічної стійкості функціонування та розвитку підприємств.

Перший підхід розглядає економічну стійкість з позиції терміна "steady state" (стійкий стан), що відображає умови динамічної рівноваги економічної системи. Такого підходу дотримувалися Р. Солоу С. Анохін, І. Бланк, А. Загоруйкін, Б. Колас, О. Колодізев, К. Нужний, В. Рошін, Ю. Сімех, В. Сумін [1; 10; 16]. В основу другого підходу покладено ототожнення економічної стійкості з фінансовою, тобто з фінансовим станом підприємства. Крім того варто зазначити, що такого підходу дотримуються більшість зарубіжних науковців, а серед російських та вітчизняних дослідників Т. Сухокурова, З. Коробкова, Є. Коротков, А. Шеремет, Ю. Масленко та Н. Кульбака [11], І. Недін, І. Сенько.

Третій підхід базується на концепції стійкого розвитку "sustainable development", ратифікованої звітом Міжнародної комісії ООН з навколишнього середовища і розвитку (1987 р.). Суть даного підходу полягає в урівноваженні та інтеграції економічних, екологічних та соціальних цілей які спрямовані на покращення якості життя. Прихильниками такої концепції є Л. Мельник, А. Семенов та А. Фадеєва. І останній четвертий підхід передбачає стійкість з позиції максимального економічного зростання підприємства за рахунок мінімального її відхилення від стану рівноваги. Дотримувалися такого трактування Дж. С. Міль, Й. Шумпетер, Р. Харррод, Ф. Котлер, Д. Морріс.

Виходячи з багатоаспектності формулювання поняття економічної стійкості підприємства існують різні підходи до її градації. Так, Іванов Л.В. виокремлює зовнішню та внутрішню економічну стійкість, в структурі якої виділяє фінансово-економічну, виробничо-економічну та організаційно-економічну складову.

Зовнішня економічна стійкість характеризується здатністю підприємства адаптуватися до впливу природних, економічних, політичних, соціальних, демографічних і виробничо-технологічних факторів зовнішнього середовища. При цьому її рівень залежить від обраної підприємством позиції на зовнішньому ринку: реанімація втраченої стійкості може вирішуватися за рахунок кредитів і позик;

збереження досягнутого рівня через пристосування до існуючих умов; підвищення рівня стійкості.

Внутрішня економічна стабільності інтерпретується як здатність підприємства відповідати на зміну виробничих, інформаційних, трудових, фінансових ресурсів і ресурсів соціальної сфери найбільш оптимальними рішеннями. Забезпечення таких результатів пов'язано з можливістю застосування методів математичного та морального заохочення.

Гіляровська Л.Т., Пястолов С.М. та Гринькова В.М. крім внутрішньої, та зовнішньої виокремлюють успадковану, фінансову і загальну стійкість [4; 14; 5]. В основному така класифікація здійснюється для абстрактного, без урахування галузевої належності підприємства, та не відображає сутності формування кожного з видів стійкості (наприклад, терміни виникнення, наслідкування), видів діяльності підприємства (наприклад, фінансова стійкість). Наявність галузевої спеціалізації надала би можливість знаходити оптимальні співвідношення при взаємодії з іншими підприємствами в процесі інтеграції інтересів.

У роботах Абрютина М.С., Гончарова А.Г., Грачова А.В. і Неживенко Е.А. виділяють такі види стійкості: надзвичайно стійкий економічний стан підприємства, що означає його абсолютну платоспроможність, при якій вартість немобільних активів (фінансових і нефінансових) не перевищує вартість власного капіталу; абсолютну економічну стійкість, в розрізі якої обсяг власного капіталу є достатнім для формування необоротних активів і запасів, при якому короткострокові зобов'язання можуть бути покриті високоліквідними активами; відносно безпечну економічну стійкість підприємства, за якої вартість власного капіталу більше неліквідних фінансових активів, але менша нефінансових активів; прийнятну економічну стійкість, де величина власного капіталу є достатньою для формування необоротних активів і більшої частини запасів, а всі короткострокові зобов'язання підприємства можуть бути покриті мобільними активами; допустиму економічну стійкість, яка характерна тим, що власний капітал покриває необоротні активи та частину запасів, а всі короткострокові зобов'язання підприємства забезпечуються за рахунок усіх поточних активів; нестійкий економічний стан підприємства, за якого обсяг власного капіталу спрямовується на формування необоротних активів підприємства, а всі короткострокові зобов'язання перекриваються за рахунок поточних активів; кризовий економічний стан підприємства та неспроможність його зміни означає, що власного капіталу недостатню для формування необоротних активів підприємства та всі короткострокові зобов'язання можуть бути покриті тільки шляхом продажу частини необоротних активів [1; 5].

Досить важливе значення має тривалість періоду збереження вихідного рівня економічної стійкості. У цьому випадку з позиції часу утворення стійкості можна розглядати як: ретроспективну, тобто стійкість, сформовану в минулий період часу; поточну — утворену за аналізований період; прогнозовану, яка розраховується і формується за допомогою техніко-виробничих та управлінських рішень на короткострокову перспективу; стратегічну стійкість, що розраховується при довгостроковому плануванні підприємства, здатну забезпечи-

ти підприємству не лише стабільне існування, але й подальший розвиток.

Анохін С.Н. представляє економічну стійкість з позиція рівноваги при якій економічні та управлінські рішення повинні регулювати такі фактори стійкого стану, як управління, виробництво, фінанси, персонал та ризики. Логічно, що складовими такої стійкості виділено: управлінську, виробничу, фінансову стійкість, а також стійкість ділової активності та рентабельності.

Брянцева И.В. вважає, що економічна стійкість повинна формуватися в процесі виробництва на етапі забезпечення реалізації та розподілу продукції. Саме тому, автор [3] виділила 2 блоки економічної стабільності: виробничо-технічна стійкість, яка складається з стійкості техніко-технологічного рівня, кадрового складу, рівня організації виробництва та фінансово-економічна стійкість, що включає фінансову стійкість, стійкість ділової активності та рівня рентабельності.

Єзерська С.Г. в своїх дослідженнях градації економічної стійкості підприємства пропонує її розглядати з позиції виробничої та фінансово-економічної складової [7]. Поліщук А.О. стверджує, що крім виробничої, ресурсної, фінансової та соціальної складової варто також виокремити ринкову, інтерфейсну та екологічну [13]. Зайцев О.Н. виділив техніко-технологічну, соціальну, організаційну та фінансово-економічну стійкість [8].

Враховуючи різноманітність підходів до структурування економічної стійкості, визначено необхідність розгляду методів оцінювання економічної стійкості підприємства з урахування того, що за їх результатами керівництву необхідно приймати рішення щодо забезпечення стійкості функціонування виробничо-економічної системи.

Взагалі сукупність методів оцінки економічної стійкості підприємства поділяється на дві групи: експрес-діагностика та фундаментальна діагностика стійкості роботи господарюючого суб'єкта.

Експрес-діагностика проводиться на базі фінансової звітності та містить попередній аналіз економічної стійкості підприємства. Даний метод передбачає аналіз спеціалізації підприємства, його ресурсного забезпечення, виробничої та фінансової діяльності. На основі первинної статистичної інформації розраховується сукупність традиційних показників рівня забезпеченості основними виробничими ресурсами, ефективності діяльності підприємства та його фінансового стану. Тобто розглядаються не тільки фактори, що впливають на ступінь економічної стійкості, а можливі варіанти розвитку подій на основі прийнятих управлінських рішень. При цьому дана методика забезпечує раннє виявлення ознак кризи розвитку підприємства та дозволяє здійснити оперативні заходи для її нейтралізації [6].

Досить розповсюдженим у процесі дослідження рівня економічної стійкості підприємств є використання методик оцінки їх фінансово-економічної стійкості на основі аналізу фінансового стану та ймовірності банкрутства [13]. У зарубіжній і вітчизняній економічній літературі пропонується ряд методик і математичних моделей оцінки економічної стійкості з позиції діагностики ймовірності настання банкрутства.

Ряд вчених не виділяють у рамках економічної стійкості підприємств окремі складові, за якими потім формується набір показників оцінки. Зокрема Золо-

тов А.А. запропонував певний перелік показників, що відображають негативні тенденції економічної діяльності підприємства. В основному цей перелік складається з показників, що характеризують фінансову складову господарської діяльності підприємства [9].

Полозова А.Н., Хорев А.І., Фролова Н.В. вивели нормативне співвідношення, яке відображає умову стійкого розвитку промислового підприємства, яке має вигляд:

$$T_p > T_v > T_{\text{вир}} > T_{\text{оз}} > T_{\text{оф}} > T_{\text{ч}} \quad (1),$$

де T_p — темп росту прибутку;

T_v — темп росту виручки;

$T_{\text{вир}}$ — темп росту витрат;

$T_{\text{оз}}$ — темп росту оборотних засобів;

$T_{\text{оф}}$ — темп росту основних фондів;

$T_{\text{ч}}$ — темп росту чисельності робітників [18].

Шандова Н.В. зазначила, що в основу визначення рівня економічної стійкості підприємств покладено аналізі ланцюжка показників, які характеризують темпи зростання основних результатів фінансової та господарської діяльності:

$$T_B < T_{\text{чп}} < T_K < T_{\text{ІТ}} \quad (2),$$

де T_B — темп зростання валової виручки;

$T_{\text{чп}}$ — темп зростання чистого прибутку;

T_K — темп зростання авансованого капіталу;

$T_{\text{ІТ}}$ — темп зростання інноваційних технологій [19].

Стоянови Е.А. і Е.С. виділяють 16 показників економічної стійкості підприємства: рентабельність власних засобів, запас фінансової стійкості підприємства, ефект фінансового важеля, плече фінансового важеля, коефіцієнти маневрування власних засобів, накопичення амортизації, фінансової незалежності, довготривалого залучення позикових засобів, реальної вартості основних і матеріальних оборотних засобів, покриття інвестицій, співвідношення залучених засобів і здатності самофінансування, співвідношення здатності самофінансування і додаткової вартості [15].

Пергамент М.Д. пропонує оцінювати економічну стійкість підприємства за допомогою 6 показників: завантаження підприємства, прибутковість, технічна оснащеність, ефективність управління, фінансове положення, ділова активність. Завершальним етапом дослідження є розрахунок коефіцієнта економічної стійкості (інтегральний показник) як середнє геометричне показників економічної стійкості [12].

Дослідник Соченко В.М. [17] запропонував доповнити методіку експрес-аналізу економічної стійкості показником рівня економічної стійкості підприємства. Його економічний зміст відображає частку виручки в максимальному обсязі реалізації, яка покриває усі витрати на виробництво і реалізацію продукції. Алгоритм розрахунку показника економічної стійкості у вартісному і натуральному виразі має вигляд:

$$K_y = \frac{V_{\text{кр}}}{V_{\text{max}}} \quad (3);$$

$$K_y = \frac{Q_{\text{кр}}}{Q_{\text{max}}} \quad (4);$$

$$K_y = \frac{3_{\text{ном}}}{V_{\text{max}} - 3_{\text{зм}}} \quad (5);$$

$$K_y = \frac{Z_{пост}}{Z_{пост} + \Pi_{max}} \quad (6),$$

де K_y — коефіцієнт економічної стійкості;
 $V_{кр}, V_{max}$ — критичний і максимальний обсяг реалізації продукції у вартісному виразі;

$Q_{кр}, Q_{max}$ — критичний і максимальний обсяг реалізації продукції у натуральному виразі;

$Z_{пост}$ — постійні витрати (які не залежать від обсягу виробництва);

$Z_{зм}^{max}$ — змінні витрати на виробництво максимально можливого для реалізації обсягу продукції;

Π_{max} — прибуток, отриманий від реалізації максимального обсягу продукції.

Чим нижче значення показника рівня економічної стійкості, тим стійкішим є підприємство до змін ринкової кон'юнктури і тим вищий запас економічної стійкості [17].

При поглибленні кризових явищ на підприємстві, які призводять до порушення стану його економічної стійкості, експрес-діагностика повинна бути доповнена системою фундаментальної діагностики. В процесі проведення фундаментального аналізу діяльності підприємства використовують методи моделювання та оцінки сучасного стану на базі експертних оцінок.

Застосування симбіозу експрес-діагностики із фундаментальним аналізом представлено в роботах Ареф'єва О.В. та Городинського Д.М.. В своїх дослідженнях вони визначають економічну стійкість як "певний комплекс властивостей організаційної, інноваційної, логічної, виробничої, фінансово-кредитної діяльності з урахуванням їхньої взаємодії і взаємовпливу, а також кількість продукції, яка випускається, та її новаторські властивості, науково-технічна розвиненість матеріальної бази, стабільність усього спектра ресурсного забезпечення, розвиненість кадрового і інтелектуального потенціалів, наявність інноваційного менеджменту" [2]. Оцінювання економічної стійкості пропонують проводити шляхом порівняння інтегральних показників, які характеризують досягнення стратегічних цілей та здійснюються за ознаками ефективної підприємницької діяльності, використанням капіталу за здатністю суб'єкта управління відтворювати і повною мірою використовувати виробничі, фінансові, маркетингові та інвестиційні можливості.

Економічну стійкість підприємства визначають за формулою:

$$ЕСП = \sum_{i=1}^n j_i * C_i \quad (7),$$

де ЕСП — економічна стійкість підприємства;

C_i — структурні складові економічної стійкості підприємства;

j_i — коефіцієнт ваги кожної структурної складової;

i — кількість структурних складових.

Структурні складові економічної стійкості підприємства об'єднуються в певну групу часткових показників, кожен з яких має різну статистичну вагу і визначаються таким чином:

$$ЕСП = \sum_{i=1}^m q_i * P_i \quad (8),$$

де P_i — частковий показник;

q_i — кількість показників;

t — вага t -го часткового показника.

Вага кожного показника визначають методом квадратичного моделювання, а структурні складові — методом експертних оцінок [2].

Взявши за основу вищезазначену методику, запропоновано оцінювати економічну стійкість підприємства на основі таких основних складових та формул їх розрахунку, як:

1. Фінансова стійкість (здатність підприємства працювати з високим рівнем рентабельності, підтримувати оптимальний рівень ліквідності та платоспроможності, мати джерела забезпечення стабільного прогресивного розвитку):

$$\Pi_{ФСП} = q_1 \cdot K_{ФА} + q_2 \cdot K_{ФЗ} + q_3 \cdot \frac{1}{K_{ФР}} + q_4 \cdot K_{ФЗ} + q_5 \cdot K_{ЛП} + q_6 \cdot K_{ОДЗ} + q_7 \cdot K_{ОКЗ} \quad (9),$$

де $K_{ФА}$ — коефіцієнт фінансової автономії;

$K_{ФЗ}$ — коефіцієнт фінансової залежності;

$K_{ФР}$ — коефіцієнт фінансового ризику;

$K_{ФС}$ — коефіцієнт фінансової стабільності;

$K_{ЛП}$ — коефіцієнт ліквідної платоспроможності;

$K_{ОДЗ}$ — коефіцієнт оборотності дебіторської заборгованості;

$K_{ОКЗ}$ — коефіцієнт кредиторської заборгованості;

q_i — вага i -го часткового показника.

2. Виробнича стійкість (спроможність підприємства підтримувати виробничий потенціал на рівні, що дозволяє забезпечити беззбитковий обсяг виробництва та безперебійний процес виготовлення продукції з низьким відсотком браку та виробничих втрат, враховуючи потреби ринку):

$$\Pi_{ВП} = q_1 \cdot P_B + q_2 \cdot P_{п} + q_3 \cdot \Pi_{п} + q_4 \cdot M_{п} + q_5 \cdot \Phi_B \quad (10),$$

де P_B — рентабельність виробництва;

$P_{п}$ — рентабельність продукції;

$\Pi_{п}$ — продуктивність праці;

$M_{п}$ — матеріаломісткість продукції

Φ_B — фондвіддача;

q_i — вага i -го часткового показника.

До даної складової пропонуємо також включити показник продуктивності праці, який на відміну від показника доданої вартості працівників надасть більш точні результати.

3. Кадрова стійкість (здатність підприємства підтримувати низький рівень плинності кадрів та високий мотиваційний рівень персоналу):

$$\Pi_{КС} = q_1 \cdot K_{ПК} + q_2 \cdot K_{ОК} + q_3 \cdot K_{СПЗ} + q_4 \cdot K_{СКЗ} + q_5 \cdot P_{оп} + q_6 \cdot CB_{свп} + q_7 \cdot P_{зспс} \quad (11),$$

де $K_{ПК}$ — коефіцієнт плинності кадрів;

$K_{ОК}$ — коефіцієнт оновлення кадрів;

$K_{СПЗ}$ — коефіцієнт співвідношення прийнятих та звільнених кадрів;

$K_{СКЗ}$ — коефіцієнт стабільності забезпечення кадрів;

$P_{оп}$ — рівень освіти працюючих;

$CB_{свп}$ — співвідношення соціальної відповідальності до обсягу реалізованої продукції на одного працюючого;

Таблиця 1. Величина інтегральних показників структурних компонентів економічної стійкості за 2009–2013 рр.

Складові економічної стійкості	2009	2010	2011	2012	2013	Абсолютне відхилення				Відносне відхилення, %			
						2010	2011	2012	2013	2010	2011	2012	2013
ПРАТ «Харківський машинобудівний завод «Світло шахтаря»													
Фінансова стійкість	0,59	0,783	0,663	0,422	0,465	0,193	-0,120	-0,240	0,043	32,712	-15,326	-36,350	10,190
Виробнича стійкість	0,053	0,048	0,061	0,037	0,017	-0,010	0,013	-0,020	-0,020	-9,434	27,083	-39,344	-54,054
Інвестиційна стійкість	0,019	0,025	0,018	0,146	0,013	0,006	-0,010	0,128	-0,130	31,579	-28,000	711,111	-91,096
Маркетингова стійкість	0,033	0,041	0,022	0,063	0,030	0,008	-0,020	0,041	-0,030	24,242	-46,341	186,364	-52,381
Кадрова стійкість	0,069	0,07	0,067	0,069	0,066	0,001	-0,000	0,002	-0,000	1,449	-4,286	2,985	-4,348
Інтегральний показник	0,76	0,97	0,83	0,74	0,59	0,203	-0,140	-0,090	-0,150	26,571	-14,064	-11,312	-19,946
ПАТ «Електромашина»													
Фінансова стійкість	0,510	0,443	0,467	0,471	0,292	-0,070	0,024	0,004	-0,180	-13,137	5,418	0,857	-38,004
Виробнича стійкість	0,021	0,026	0,033	0,043	0,033	0,005	0,007	0,010	-0,010	23,810	26,923	30,303	-23,256
Інвестиційна стійкість	0,016	0,068	0,018	0,089	0,020	0,052	-0,050	0,071	-0,070	325,000	-73,529	394,444	-77,528
Маркетингова стійкість	0,011	0,008	0,022	0,041	0,007	-0,000	0,014	0,019	-0,030	-27,273	175,000	86,364	-82,927
Кадрова стійкість	0,065	0,068	0,065	0,071	0,063	0,003	-0,000	0,006	-0,010	4,615	-4,412	9,231	-11,268
Інтегральний показник	0,62	0,61	0,61	0,72	0,42	-0,010	-0,010	0,111	-0,300	-1,447	-1,305	18,347	-42,039
ПАТ "ХЕЛЗ" "Укрелектромаш"													
Фінансова стійкість	0,463	0,544	0,391	0,468	0,362	0,081	-0,150	0,077	-0,110	17,495	-28,125	19,693	-22,650
Виробнича стійкість	0,023	0,036	0,033	0,024	0,028	0,013	-0,000	-0,010	0,004	56,522	-8,333	-27,273	16,667
Інвестиційна стійкість	0,011	0,020	0,000	0,001	0,000	0,009	-0,020	0,001	-0,000	81,818	-100,000	0,000	-100,000
Маркетингова стійкість	0,012	0,011	0,001	0,005	0,005	-0,000	-0,010	0,004	0,000	-8,333	-90,909	400,000	0,000
Кадрова стійкість	0,073	0,079	0,065	0,065	0,066	0,006	-0,010	0,00	0,001	8,219	-17,722	0,000	1,538
Інтегральний показник	0,58	0,69	0,49	0,56	0,46	0,108	-0,200	0,072	-0,100	18,557	-28,841	14,664	-17,940

$P_{зпсп}$ — рівень забезпечення працівників соціальним пакетом;

q_i — вага 1-го часткового показника.

4. Маркетингова стійкість (сукупність маркетингових стратегій, націлених на отримання інформації щодо попиту на продукцію, ринкових змін, ефективності рекламної діяльності, реагування на маркетингові ризики):

$$P_{мст} = q_1 \cdot P_{пр} + q_2 \cdot T_{зр} + q_3 \cdot Z_{гп} + q_4 \cdot CB_{всз} + q_5 \cdot CB_{вмд} \quad (12),$$

де $P_{пр}$ — рентабельність продажу;

$T_{зр}$ — темп зростання обсягів реалізованої продукції;

$Z_{гп}$ — залишок готової продукції на складі до загального обсягу реалізованої продукції;

$CB_{всз}$ — співвідношення витрат на стимулювання збуту й обсяг реалізованої продукції;

$CB_{вмд}$ — співвідношення витрат на маркетингові дослідження і загального обсягу реалізованої продукції;

q_i — вага 1-го часткового показника.

5. Інвестиційна стійкість (ефективність інвестиційної діяльності підприємства):

$$P_{ісп} = q_1 \cdot O_{ів} + q_2 \cdot P_{фі} + q_3 \cdot K_{пвк} + q_4 \cdot K_{па} \quad (13),$$

де $O_{ів}$ — обсяг інвестицій у виробництво загально-го обсягу виробленої продукції;

$P_{фі}$ — рентабельність фінансових інвестицій;

$K_{пвк}$ — коефіцієнт прибутковості власного капіталу;

$K_{па}$ — коефіцієнт прибутковості активів;

q_i — вага 1-го часткового показника.

Виходячи з представлених складових, економічна стійкість розраховується за формулою:

$$P_{ест} = q_1 \cdot P_{фсп} + q_2 \cdot P_{всп} + q_3 \cdot K_{ксп} + q_4 \cdot P_{мсп} + q_5 \cdot P_{ісп} \quad (14),$$

Для отримання більш точних результатів оцінки пропонуємо використовувати метод Правил Фішберна для визначення вагових коефіцієнтів, згідно з яким показник визначення економічної стійкості матиме вигляд:

$$P_{ест} = 0,33 \cdot P_{фсп} + 0,27 \cdot P_{всп} + 0,07 \cdot K_{ксп} + 0,13 \cdot P_{мсп} + 0,2 \cdot P_{ісп} \quad (15).$$

Залежності від отриманих результатів виділено 4 рівні стійкості підприємства, які мають такі діапазони критичних значень:

0,00—0,25 — нестійкість підприємства;

0,26 — 0,50 — критична економічна стійкість підприємства;

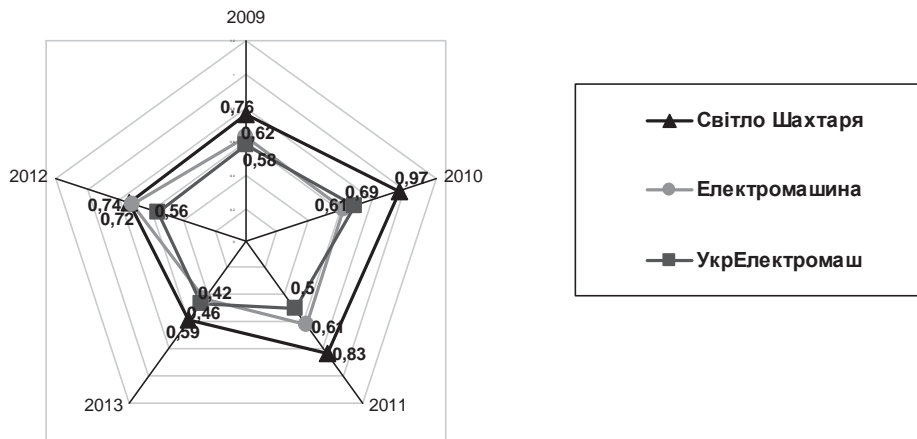

Рис. 1. Радар економічної стійкості ПАТ "Харківський машинобудівний завод "Світло шахтаря", ПАТ "Електромашина" та ПрАТ "ХЕЛЗ "Укрелектромаш" за період 2009—2013 рр.

0,51 — 0,75 — нормальна економічна стійкість підприємства;

0,76 — 1,00 — висока економічна стійкість підприємства

Апробація окресленої моделі оцінювання економічної стійкості представлено в табл. 1 на прикладі машинобудівних підприємств ПАТ "Харківський машинобудівний завод "Світло шахтаря", ПАТ "Електромашина" та ПрАТ "ХЕЛЗ "Укрелектромаш" 2009—2013 рр.

На основі розрахунків наведених в табл. 1 побудовано графік зміни рівня економічної стійкості досліджуваних підприємств за період 2009—2013 рр.

На основі розрахунків наведених в табл. 1 побудовано графік зміни рівня економічної стійкості досліджуваних підприємств за період 2009—2013 рр.

Так ПАТ "Харківський машинобудівний завод "Світло шахтаря" протягом 2009—2010 рр. мало високий рівень економічної стійкості, який знизився до нормального в 2011—2013 рр. "ПАТ "Електромашина" та ПрАТ "ХЕЛЗ "Укрелектромаш" протягом 2009—2012 рр. знаходилися в діапазоні нормальної економічної стійкості, а вже в 2013 р. в критичному, що свідчить про зниження їх виробничого та фінансового потенціалів.

Дослідження економічної стійкості підприємств промисловості засвідчили актуальність проблеми порушення стійкості їх розвитку. Особливу увагу необхідно приділяти фінансовій та виробничій складовій економічної стійкості, які відповідають за виробничу сферу підприємства, яка є стимулом ефективності функціонування суб'єкта господарювання.

ВИСНОВКИ

Результати проведеного дослідження економічної стійкості підприємств вказали на потребу доповнення інструментарії оцінки її рівня з метою нейтралізації внутрішніх та зовнішніх загроз та позитивного впливу на фінансовий стан виробничо-економічних систем. Така необхідність спонукала до удосконалення методичного підходу до оцінювання економічної стійкості підприємства, який на відміну від існуючих включає комплекс співвідносних та інтеграційних показників, що створюють цілісну систему аналізу, яка базується на експрес-діагностиці включно з методами фундаментального аналізу та методі експертних оцінок для обґрунту-

вання критичних значень показників економічної стійкості.

Подальшого дослідження в цьому напрямі потребує поєднання результатів оцінки економічної стійкості підприємств з дослідженням їх потенціалу, в контексті розробки та реалізації інноваційно-інвестиційної стратегії розвитку.

Література:

1. Анохин С.Н. Методика моделирования экономической устойчивости промышленных предприятий в современных условиях. — Саратов: Саратов. гос. техн. ун-т, 2000. — 40 с.
2. Арэф'єва О.В. Оцінка рівня економічної стійкості підприємств сфери послуг / О.В. Арэф'єва, Д.М. Гординська // Актуальні проблеми економіки. — 2006. — № 6. — С. 106—111.
3. Брянцева И.В. Рейтинговая оценка экономической устойчивости строительного предприятия / И.В. Брянцева // Экономика строительства. — 2002. — № 11. — С. 20—27.
4. Гиляровская Л.Т. Анализ и оценка финансовой устойчивости коммерческого предприятия / Л.Т. Гиляровская, А.А. Вехорева. — СПб. и др.: Питер, 2003. — 256 с.
5. Гринькова В.М. Соціально — економічні проблеми інноваційного розвитку підприємств: моногр. / В.М. Гринькова, О.В. Козирєва. — Х.: ВД "ІЖЕК", 2006. — 192 с.
6. Дерев'янку Д.В. Економічна стійкість підприємств: інтегральні підходи до оцінювання / Д.В. Дерев'янку // Економіка: зб. наук. праць. Уманський національний ун — т садівництва. — 2010. — Вип. № 72. — Ч. 2. — С. 68—80.
7. Езерская С.Г. Экономическая устойчивость промышленного предприятия: методологические аспекты и методы оценки: автореф. дис. на соиск. учен. степ. канд. экон. наук: специальность 08.00.05 "Экономика и упр. нар. хоз-вом" / С.Г. Езерская. — Иваново, 2004. — 27 с.
8. Зайцев О.Н. Оценка экономической устойчивости промышленных предприятий (на примере промышленности строительных материалов): автореф. дис. на соиск. учен. степ. канд. экон. наук: специальность 08.00.05 "Экономика и упр. нар. хоз-вом" / О.Н. Зайцев. — Хабаровск: 2007. — 23 с.

9. Золотов А.А. Оценка устойчивости функционирования и развития предприятий нефтегазовой промышленности: автореф. на соиск.уч.ст.канд.экон.наук 08.00.05 "Экономика и упр. нар. хоз-вом" / А.А. Золотов. — Пермь, 2003. — 25 с.

10. Колодизев О.М., Нужний К.М. Дослідження сутності та змісту економічної стійкості підприємства // науч.-техн. сб.: Коммунальное хозяйство городов. — 2007. — №78. — С. 238—243.

11. Масленко Ю.В., Кульбака Н.А. Устойчивое развитие предприятия — фактор экономической безопасности [Электронный ресурс]. — Режим доступа: <http://masters.donntu.edu.ua/2002/fem/kulbaka/lib/s3.htm>.

12. Пергамент М.Д. Управление экономической устойчивостью олигархических предприятий: автореф. на соиск. уч. ст. канд. экон. наук 08.00.05 "Экономика и упр. нар. хоз-вом" / М.Д. Пергамент. — М., 2005. — 26 с.

13. Поліщук О.А. Теоретико-методологічні основи оцінки економічної стійкості сільськогосподарських підприємств / О.А. Поліщук // Економіка: проблеми теорії та практики. — Д., 2007. — Вип. 225, — Т. 2. — С. 367—374.

14. Пястолов С.М. Анализ финансово — хозяйственной деятельности предприятия: учебник / С.М. Пястолов. — [3-е изд., стер.] — М.: Издательский центр "Академия", 2004. — 336 с.

15. Савицька Г.В. Економічний аналіз діяльності підприємства: навч. посіб. — [3-тє вид., випр. і доп.] / Г.В. Савицька. — К.: Знання, 2007. — 668 с.

16. Сімех Ю.А. Визначення поняття конкурентостійкості підприємства // Вісник Міжнародного Слов'янського університету. Серія "Економічні науки". — Т. X. — 2007. — № 1. — С. 12—16.

17. Соченко В.М. Економічна стійкість садівництва Криму: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. эк. наук: спец 08.07.02 "Економіка сільського господарства і АПК" / В.М. Соченко. — Сімферополь, 2005. — 16 с.

18. Хорев А.И. Управление организационно — экономической устойчивостью хлебопекарных организаций / А.И. Хорев, А.Н. Полозова, Н.В. Фролова. — Воронеж: Центрально-Черноземное книжное издательство, 2002. — 201 с.

19. Шандова Н.В. Управління процесами розвитку підприємств машинобудування / Н. В. Шандова // Економічний простір. — 2009. — № 21. — С. 276—282.

References:

1. Anohin, S.N. (2000), Metodika modelirovanija jekonomicheskoy ustojchivosti promyshlennyh predpriyatij v sovremennyh uslovijah [Methods of modeling the economic stability of industrial enterprises in modern conditions], Sarat. gos. tehn. un-t, Saratov, Russia.

2. Aref'ieva, O. V. and Horodyn'ska, D. M. (2006), "Evaluation of the economic viability of the service sector", Aktual'ni problemy ekonomiky, vol. 6, pp. 106—111.

3. Brjanceva, I. V. (2002), "Rating estimation of economic stability of the building enterprise", Jekonomika stroitel'stva, vol. 11, pp. 20—27.

4. Giljarovskaja L. T. and Vehoreva, A. A. (2003), Analiz i ocenka finansovoj ustojchivosti kommercheskogo predpriyatija [Analysis and assessment of financial stability commercial enterprise], Piter, SPb, Russia.

5. Hryn'kova, V. M. and Kozyrieva, O. V. (2006), So-tsal'no — ekonomichni problemy innovatsijnogo rozvytku pidpriemstv [Socio — economic problems of innovative development of enterprises], VD "IZhEK", Kharkiv, Ukraine.

6. Derev'ianko, D. V. (2010), "The economic stability of enterprises, integrated approaches to evaluation", Ekonomika: zb. nauk. prats'. Umans'kyj natsional'nyj un - t sadivnytstva, vol. 72, no. 2, pp. 68—80.

7. Ezerskaja, C. G. (2004), "Economic stability of industrial enterprise: methodological aspects and methods of assessment", Ph.D. Thesis, economy, Ivanovo: Russia.

8. Zajcev, O. N. (2007), "Estimation of economic stability of industrial enterprises (for example, the building materials industry)", Ph.D. Thesis, economy, Habarovsk, Russia.

9. Zolotov, A. A. (2003), "Evaluation of the stability of functioning and development of oil and gas industry", Ph.D. Thesis, economy, Perm', Russia.

10. Kolodiziev, O.M. and Nuzhnyj, K.M. (2007), "The study of the nature and content of the economic viability of the enterprise", Kommunal'noe khoziazjstvo horodov, vol. 78, pp. 238—243.

11. Maslenko Ju. V., Kul'baka, N. A. (2002), "Sustainable development of the company - a factor of economic security", available at: <http://masters.donntu.edu.ua/2002/fem/kulbaka/lib/s3.htm> (Accessed 10 Feb 2015).

12. Pergament, M. D. (2005), "Management of economic stability of printing companies", Ph.D. Thesis, economy, Moscow, Russia.

13. Polischuk, O. A. (2007), "Theoretical and methodological basis for assessing the economic sustainability of agricultural enterprises", Ekonomika: problemy teorii ta praktyky, vol. 225, no. 2, pp. 367—374.

14. Pjastolov, S. M. (2004), Analiz finansovo — hozjajstvennoj dejatel'nosti predpriyatija [Analysis of financial — economic activity of the enterprise], 3rd ed, Izdatel'skij centr "Akademija", Moscow, Russia.

15. Savyts'ka, H. V. (2007), Ekonomichnyj analiz diial'nosti pidpriemstva [Economic analysis of enterprise activity], 3rd ed, Znannia, Kyiv, Ukraine.

16. Simekh, Yu.A. (2007), "The definition of the concept of competitiveness of enterprise", Visnyk Mizhnarodnoho Slov'ians'koho universytetu. Serii "Ekonomichni nauky", vol. 1, pp. 12—16.

17. Sochenko, V. M. (2005), "Economic stability gardening of Crimea", Ph.D. Thesis, economy, Simferopol', Ukraine.

18. Horev, A. I. Polozova, A. N. and Frolova, N. V. (2002), Upravlenie organizacionno — jekonomicheskoy ustojchivost'ju hlebopekarnyh organizacij [Managing organizational — economic stability baking organizations], Central'no — Chernozemnoe knizhnoe izdatel'stvo, Voronezh, Russia.

19. Shandova, N. V. (2009), "Process management of development of machine building enterprises", Ekonomichnyj prostir, vol. 21, pp. 276—282.

Стаття надійшла до редакції 25.02.2015 р.